

Eesti majanduse olukord ja väljavaated 2025

Konkurentsivõime eksperdikogu raport Riigikogule

Eksperdikogu liikmed: Kadri Männasoo (Tallinna Tehnikaülikool),
Uku Varblane (Arenguseire Keskus), Ülo Kaasik (Eesti Pank),
Urmas Varblane (Tartu Ülikool)

5. juuni 2025.a.

Konkurentsivõime eksperdikogu tegevusest

- Algatus pärineb Riigikogu majanduskomisjonilt
 - 2023. aasta lõpus kutsus majanduskomisjon kokku eksperdikogu, kellel paluti analüüsida Eesti majanduse konkurentsivõimet ja pakkuda ideid selle parandamiseks
 - Esimene raport valmis 2024. aasta juunis:
<https://www.riigikogu.ee/download/09506a5a-f112-4afe-99af-9c7f1d1b2c5e>
 - Eksperdikogu töö jätkus 2025. aastal
 - Esitleme uut raportit, mis käsitleb Eesti majanduse olukorda ja väljavaateid 2025. aastal

Eksperdikogu liikmed

Kadri Männasoo
Tallinna Tehnikaülikool

Urmas Varblane
Tartu Ülikool

Ülo Kaasik
Eesti Pank

Uku Varblane
Arenguseire Keskus

2025. aastal eksperdikogu töösse kaasatud eksperdid

- Rein Taagepera (Tartu Ülikool)
- Arvi Hamburg ja Einari Kisel (Tallinna Tehnikaülikool)
- Erik Terk (Tallinna Ülikool)
- Rando Värnik, Olga Aleksandrova, Jüri Lillemets, Katrin Lemsalu, Kristina Hiir ja Taavi Kiisk (Eesti Maaülikool)
- Martti Randveer, Ilmar Lepik, Mari Pärnamäe, Mari Rell ja Liina Kulu (Eesti Pank)
- Martin Vallimäe (Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet)
- Tea Danilov (Arenguseire Keskus)

2025. aasta raporti ülesehitus

- **Ülevaade maailmas ja Eestis toimuvast:** tegevuskeskkond ja trendid
- **Eksport ja konkurentsivõime:** Eesti ekspordi dünaamika, sihtriigid, ekspordiartiklid, hinna- ja kulukonkurents
- **Eesti majanduse konkurentsivõime võrdluses Läti ja Leeduga:** kaupade ja teenuste eksport, investeringud, majanduse keerukuse tase, majanduse digitaliseeritus
- **Eriteemad:**
 - Kes võidab ja kes maksab kinni ülemineku taastuvenergiale ning kuidas leida tasakaal energiasüsteemi toimimise ja tarbija ning tootja huvide vahel?
 - Elektrooniline side kui Eesti majanduse konkurentsivõime tegur
 - Ettevõtete omakapitali rahastamine
 - Väärtusahelad ja tootlikkus põllumajanduses

Maailmamajanduse väljakutsed 2025

- Maailmamajandus peab saama hakkama liidrita – USA loobub ise sellest rollist. Mida teha?
- **Reeglitel põhinevat kaubandussüsteemi saab parimal moel kaitsta, kui jätkatakse reeglite järgimist** (vt Baldwin 2025)
- Vastumeetmed olgu distsiplineeritud – täpsed, proportsionaalsed ja selgelt WTO reeglites sätestatud
- Kui vastumeetmed on juriidiliselt põhjendatud, avalikult selgitatud ja reeglitega kooskõlas, siis saadavad need õige signaali, et süsteem ikka veel toimib ja põhimõtted on endiselt olulised
- **Eesmärk ei ole USA käitumist jäljendada, vaid sellest kauem vastu pidada**

Maailmamajanduses on suur määratus: USA tollimaksude kronoloogia 2025

Kuupäev	USA poolne tegevus
1.02.2025	Kehtestati 25% tollimaks kogu Mehhikost pärit impordile ja enamikule Kanadast pärit kaupadele ning 10 % tollimaks USA-sse imporditavatele Hiina kaupadele.
3.02.2025	D. Trump peatab Mehhiko ja Kanada tollimaksud üheks kuuks
4.03.2025	Jõustuvad 25% tollimaksumäärad kogu Mehhikost ja Kanadast pärit impordile
12.03.2025	Kehtestati terase ja alumiiniumi impordile 25% tollimaks , millele EL ja Kanada vastavad samaga
26.03.2025	Kuulutati välja 25% tollimaks imporditud sõiduautodele ja kergveoautodele ning peamistele autoosadele
2.04.2025	D. Trump kuulutab välja "Vabanemispäeva" (" <i>Liberation Day</i> ") ja kehtestab universaalse 10% tollimaksu kõikidele riikidele. Lisaks kehtestatakse täiendavad tollimaksumäärad umbes 60 riigile (nt Vietnam 90%), sealhulgas 34% Hiinale, mis lisandub olemasolevatele tollimaksumääradele.
3.04.2025	Jõustub 25% tollimaks kõigile imporditud autodele ja autoosadele
4.04.2025	Hiina kehtestab 34% täiendava tollimaksu kogu USA-st pärit impordile
5.04.2025	Jõustub üldine 10% tollimaks kõigile riikidele
9.04.2025	D. Trump kuulutab välja 90-päevase pikenduse vastastikuste tollimaksude suhtes kõikidele riikidele, välja arvatud Hiinale, millele rakendub 145% tollimaks
2.05.2025	rakendub 54% tollimaks Hiinast ja Hongkongist USA-sse tulevatele alla 800 dollari väärtuses pakkidele
12.05.2025	USA ja Hiina lepivad kokku teineteise kaupadele kehtestatud tollide ulatuslikus vähendamises 90 päevaks
25.05.2025	D, Trump lükkab edasi Euroopa Liidule mõeldud 50% tollimaksumäära 9.juulini
30.05.2025	D.Trump kehtestab 50% tollimaksud terase ja alumiiniumi impordile

Kuidas käituda? Kolm võimalust

1. Strateegiline kannatlikkus

- Eesmärk - enesele tekitatud kahju vältimine. Hulk põhjusi arvata, et Trump tollimakse ei taaskehtesta.
- Targad valitsused ootavad, kuni Trump kõige innukamalt taganema hakkab.

2. Reeglitele toetuv kaitse

- Vältida lõksu langemist, kus tegutsetakse sama ühepoolsest ja hoolimatult, nagu Trump on teinud
- WTO reeglistik on piisavalt paindlik – võimaldab riikidel rakendada kaitsemeetmeid
- Esitada WTOle õiguslikke kaebusi. Isegi kui jõustamine on nõrk - näitavad avalikult, kuidas USA teod rikuvad kokkulepitud reegleid ja miks vastumeetmed on õigustatud

3. Proaktiivne mitmepoolsus (kohandumine ja süsteemi tugevdamine)

- 85% maailmakaubandusest toimub väljaspool USA piire
- Süvendada regionaalseid kokkuleppeid (EL-Mercosur, EL-India, CPTPP)
- Kaitsta süsteemi - vajadusel kohaneda ja näidata eeskujuga, et reeglitel põhinev kaubandus saab ellu jääda ja edeneda Washingtoni juhtimiseta.

Kaubandusõja tähendus Eesti ettevõtetele

- Eesti otsene kaubaeksport USAsse ei ole väga suur (4%, 2024 a.), v.a. elektroonika (Ericsson AB) või masinate ja seadmete tootmine. Teenuste eksport 8 %
- Eesti kaudne eksport USAsse läbi tarnete Rootsi, Saksamaa, Soome hargmaistele ettevõtetele on hoopis olulisem (nt. autotööstus, masinaehitus)
- Tollimaksude ja kaubanduspiirangute kasv tähendab kõrgemaid kulusid eksportivatele ja importivatele Eesti ettevõtetele, mõjutades otseselt konkurentsivõimet.
- Majanduspoliitiline määramatus õõnestab ettevõtjate ja investorite kindlustunnet, mis pidurdab investeeringuid – kuid investeeringud on majanduskasvu ja pikaajalise heaolu eeldus.

SOOVITUS Riigikogu (*Euroopa asjade komisjon*) **peaks omama seisukohta, kuidas sellises määramatuses peaks Euroopa Liit meie arvates käituma. Milline on Eesti esindajate positsioon Euroopa Komisjoni juures Kaubanduskomitees?** (*Trade Policy Committee*)

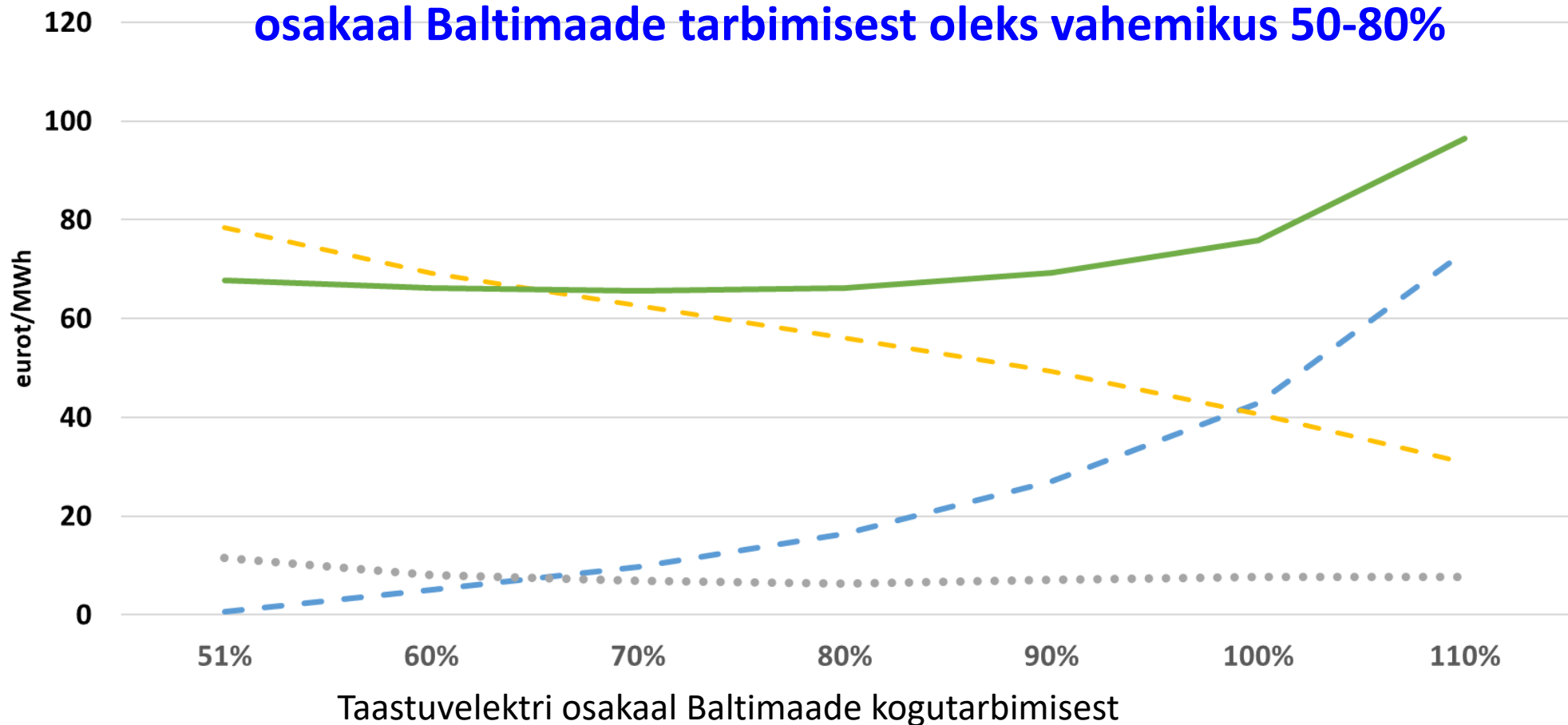
Fookuses:

**Kes võib ja kes maksab kinni ülemineku taastuv-
energiale ning kuidas leida tasakaal energiasüsteemi
toimimise ja tarbija ja tootja huvide vahel?
(Kadri Männasoo ja Einari Kisel, 2025)**

**Milline peaks olema mittejuhitava päikese- ja tuulenergia osakaal, mis
tagab parima tasakaalu tarbija, päikese- ja tuuleelektri tootja ja
energiasüsteemi majanduslike huvide vahel?**

Elektri kogumaksumus Eestis sõltuvalt mittejuhitava taastuvelektri tootmise osakaalust tarbimises (M. Randveer, Eesti Pank, 29.05.2025- Jätkuuuring)

Madalaima elektri kogumaksumuse Eestis saame juhul, kui mittejuhitava taastuvelektri osakaal Baltimaade tarbimisest oleks vahemikus 50-80%

— Taastuvenergiatasu (€/MWh)

— Börsi elektrihind (tarbimisega kaalutud) (€/MWh)

... Ülekoormustasu (€/MWh)

— Elektri kogumaksumus (€/MWh)

Peamised eeldused mõjutavad seda näiteks järgmiselt (M. Randveer, 2025):

- (1) Mida madalam on energia (nt gaasi) hind ja CO2 kvoodi hind, seda väiksem on optimaalne taastuvelektri osakaal Baltimaades.
- (2) Mida suurem on taastuvelektri tootmine Soomes, seda väiksem on optimaalne taastuvelektri osakaal Baltimaades.
- (3) Mida soodsam on uute päikese- ja tuuleelektrivõimsuste rajamise rahastamine ning väiksem investeeringute maksumus, seda suurem on optimaalne taastuvelektri osakaal Baltimaades.

Kui Baltimaad soovivad saavutada olukorra, kus aastane taastuvelektri toodang on võrdne aastase elektri tarbimisega, siis on elektri kogumaksumus Eesti jaoks aastas ca 100 miljonit kõrgem.

JÄRELDUS/SOOVITUS Taastuvelektri tootmisega seotud toetusmeetmed meie piirkonnas mõjutavad kõiki naabreid, mistõttu on **otstarbekas senisest tihedam infovahetus energiapoliitika eesmärkide ja toetusmeetmete osas. Pikemas plaanis oleks mõistlik energiapoliitika suurem koordineerimine.**

K. Männasoo (2025) energiaturu optimaalse majandusliku jaotuse mudel (ENOMA) optimeerib tasakaalupunkti

- a) tarbijate elektrikulude,
- b) taastuvtootjate äritulemi
- c) riigi energiasüsteemi ülalhoiu vahel.

Leida parim lahendus: minimeerides tarbija kulu ning maksimeerides taastuvtootja ja energiasüsteemi netotulemit.

Tulemuseks on Pareto optimaalne lahend, mille korral **ühegi turuosalise netokasu pole võimalik tõsta ilma vähemalt ühe teise turuosalise huve kahjustamata.**

Selline tulemus on parim kõigi turuosaliste – tarbija, tootja ja energiasüsteemi – vaates samaaegselt.

Vaja on vaadata kõigi osaliste tulusid ja kulusid, mitte ainult elektri hinda

Järeldus/soovitus 1:

Päikese- ja tuuleelektrist saadav majanduslik võit hakkab kahanema, kui mittejuhitava ja mittesalvestatava päikese- ja tuuleelektri osakaal tarbimises ületab 60%

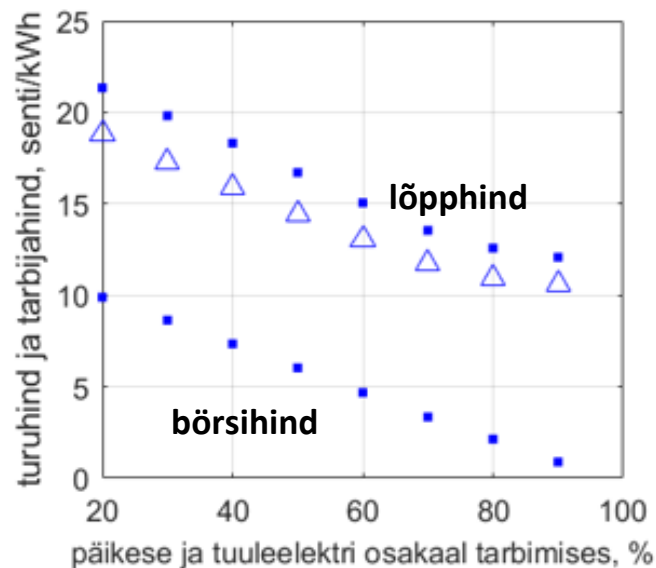
**madalaima elektrile tehtava kogukulutuse saamiseks
Eestis planeerida mittejuhitava taastuvelektri osakaalu
tarbimisest vahemikus 60-80%.**

Mudeli tulemused ja soovitus

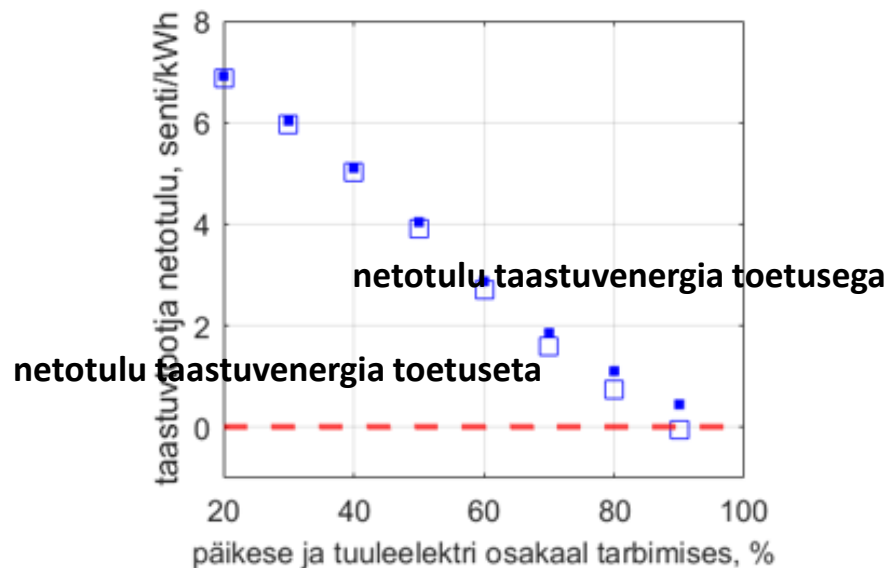
Mida kõrgem on mittejuhitava taastuenergia osakaal:

- **seda madalam on elektri lõpphind tarbijatele** (kuid see stagneerub ca 80% taastuenergia osakaalu juures, sest määravaks muutub püsikulude komponent)
- **seda rohkem hakkab langema taastuenergia tootjate kasumimarginaal** (80% taastuenergia osakaalu puhul tekib hüppeline vajaduse kasv toetusteks)
- seda suurem on püsikulu komponent ja **seda rohkem maksab tootja bilansiteenuse eest**
- **seda rohkem langeb süsteemi opereerimise netotulu koos aktsiisi- ja maksutuluga** (elektrihinna odavnemine kahandab käibemaksutulu ja surub välja juhitavad võimsused ja vähendab neilt teenitavat tulu)
- seda vähem tundlik on perioodi keskmine elektri hind CO₂ tasudele ja gaasihinnale

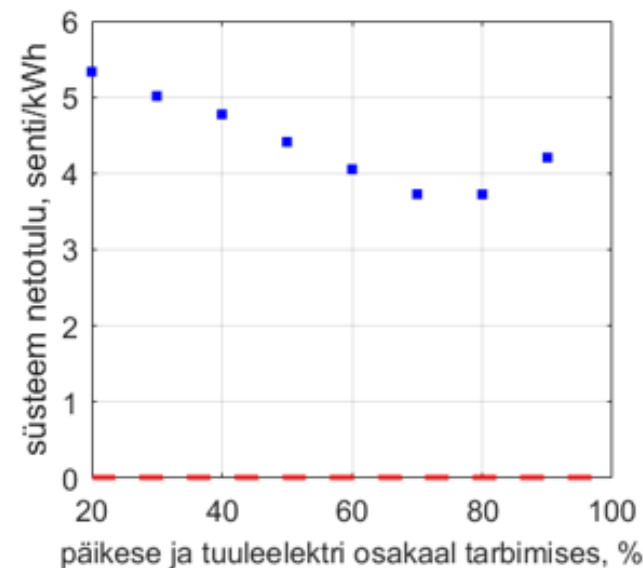
Tarbija

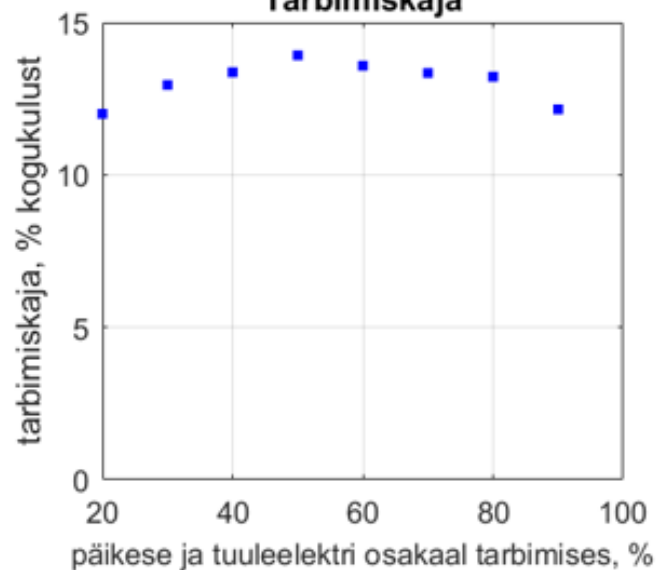
Päikese- ja tuuleelektri tootja

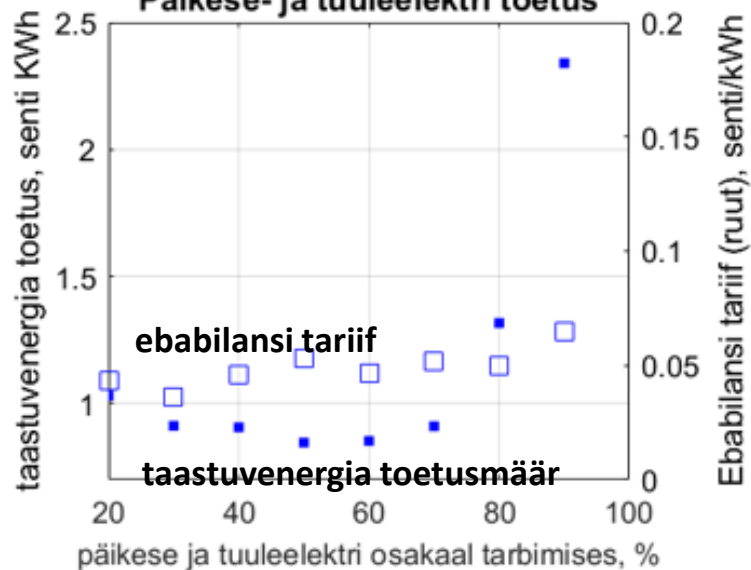
Energiasüsteem (riik)

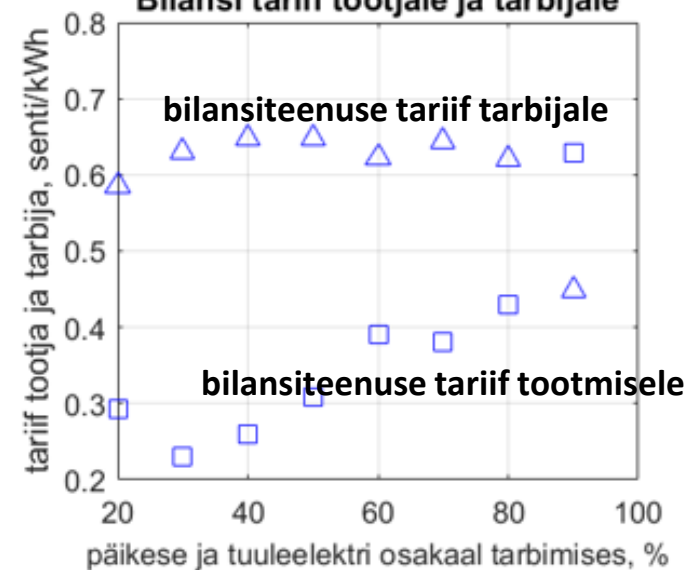
Tarbimiskaja

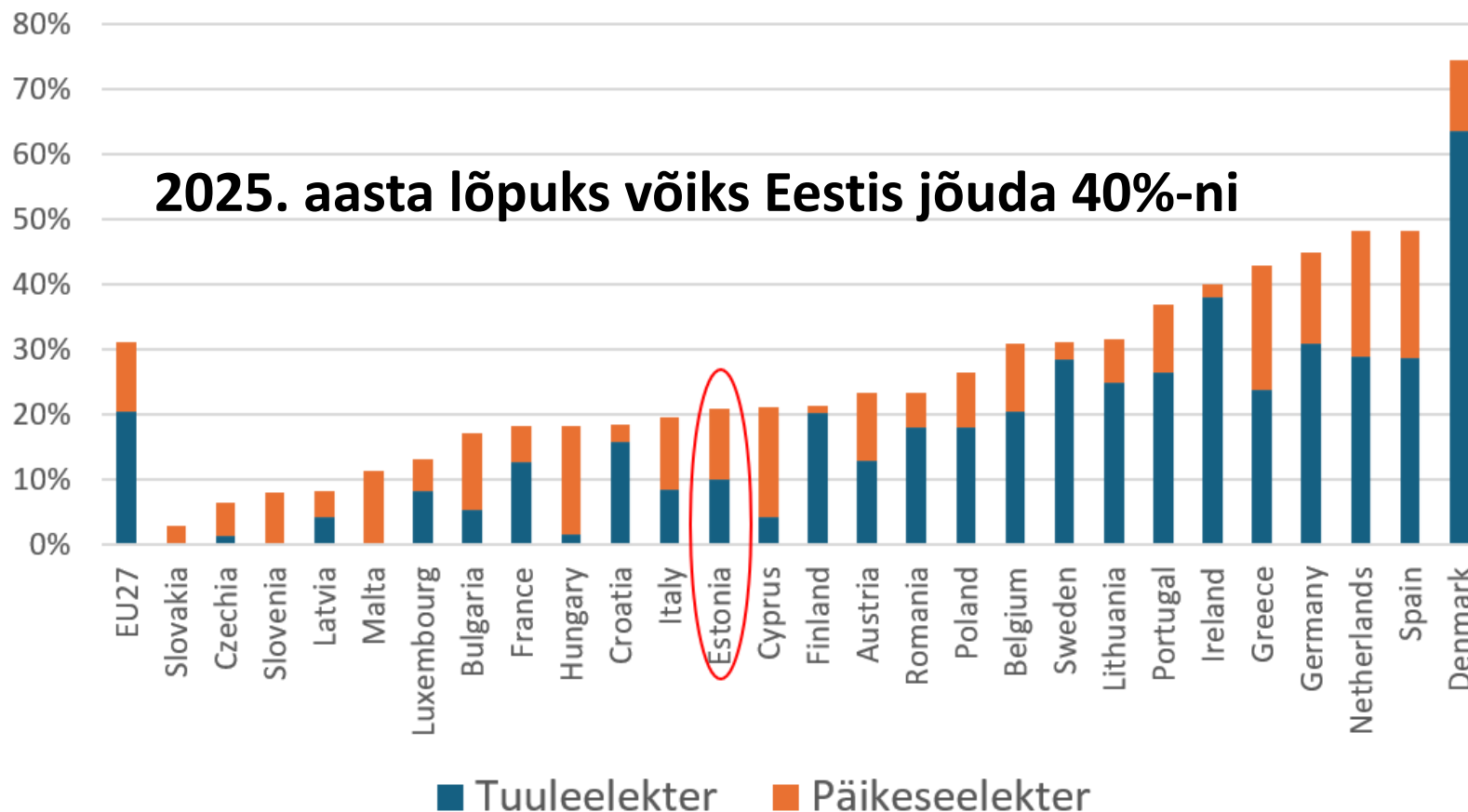
Päikese- ja tuuleelektri toetus

Bilansi tariif tootjale ja tarbijale

Mittejuhitava taastuvelektri osakaal elektri kogutarbimisest (%), 2023

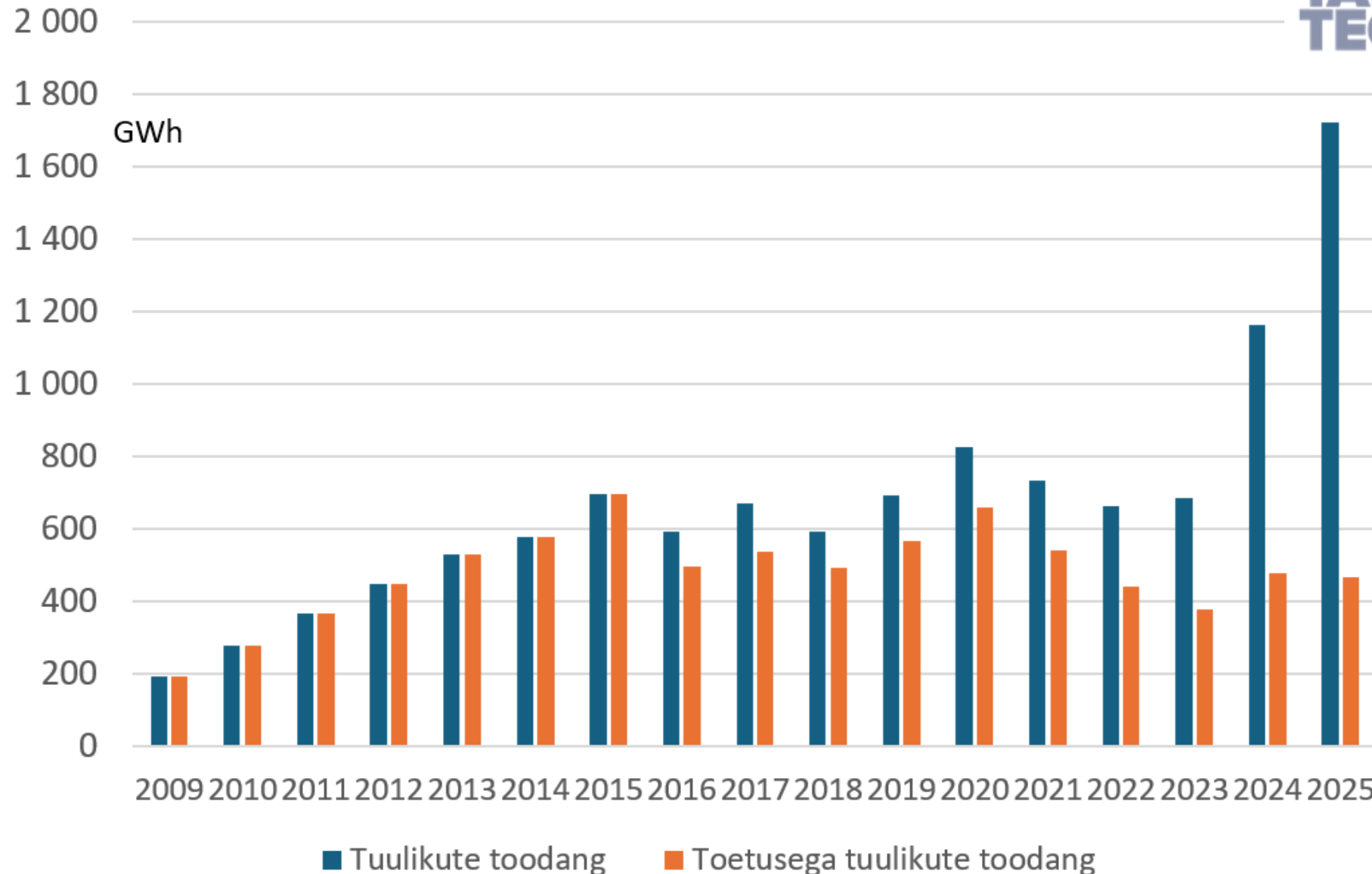

Eestil on veel ruumi mittejuhitava taastuvelektri osakaalu suurendamiseks. 2035. aastal võib see jõuda 60–70% lõpptarbimisest. Koos salvestuse, uute juhitavate jaamade ja ühendustega hallatav süsteem

Tuuleelektri kogutoodang ja toetusega tuuleelektri toodang

TAL
TECH

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Oleme suutnud suurendada toetuseta tuulikute osakaalu kogu tuulikute toodangus Eriti Sopi Tootsi park mõjutab

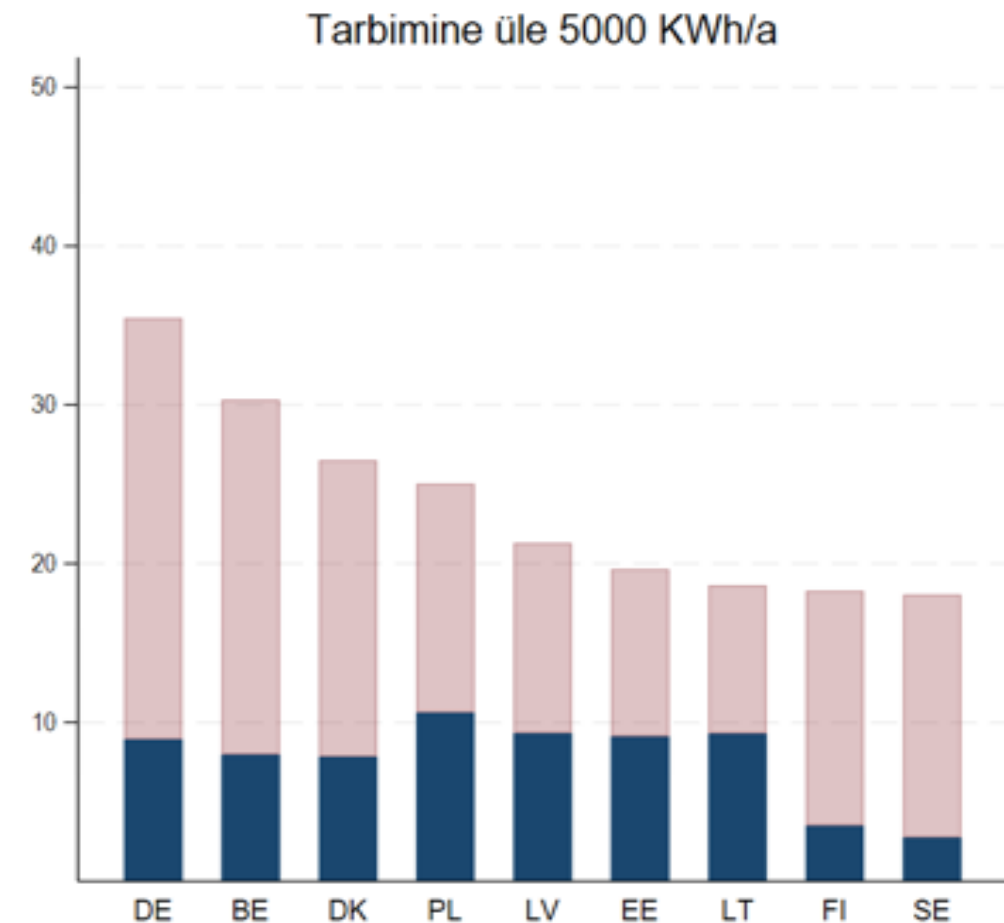
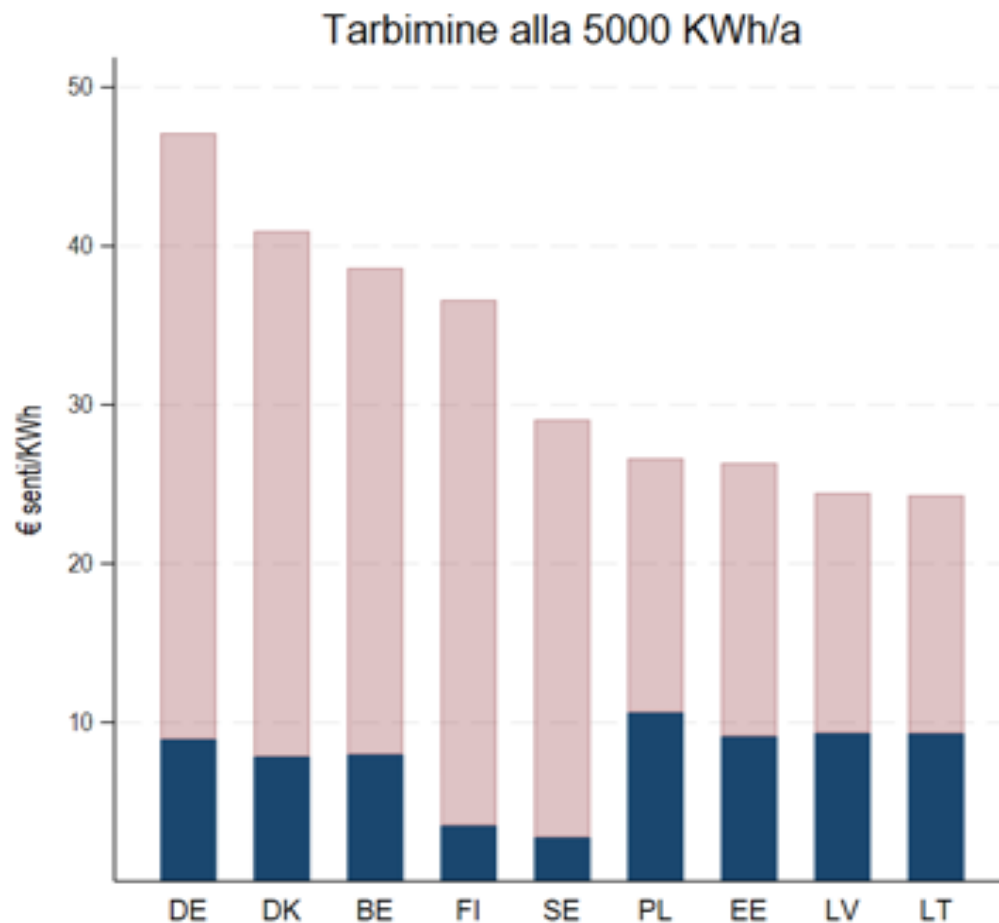
*Märkus:
2025. aasta kohta
esitatud andmed
on prognoos
Allikas: Elering*

- Paljud meist kõrgema elektriaktsiisi määraga riigid eristavad maksukoormust kodutarbijatele ja suurtarbijatele, **kehtestades oluliselt madalamaid aktsiisimäärasid suurtarbijatele.**
- Võrreldes naaberriikidega (eriti Taani, Rootsi, Belgia ja Soomega) on **Eestis mittemajapidamiste elektri hinnad tarbimisvahemike lõikes kõige vähem diferentseeritud.**
- Eestis on **majapidamiste elektri hind suhteliselt madal võrreldes mittemajapidamistega.** Mujal vastupidi – elektri hind tööstusele on madalam võrreldes majapidamistega.

Elektriaktsiisist laekuvaid tasusid võiks sihtotstarbeliselt rakendada näiteks elektrifitseerimise toetamiseks.

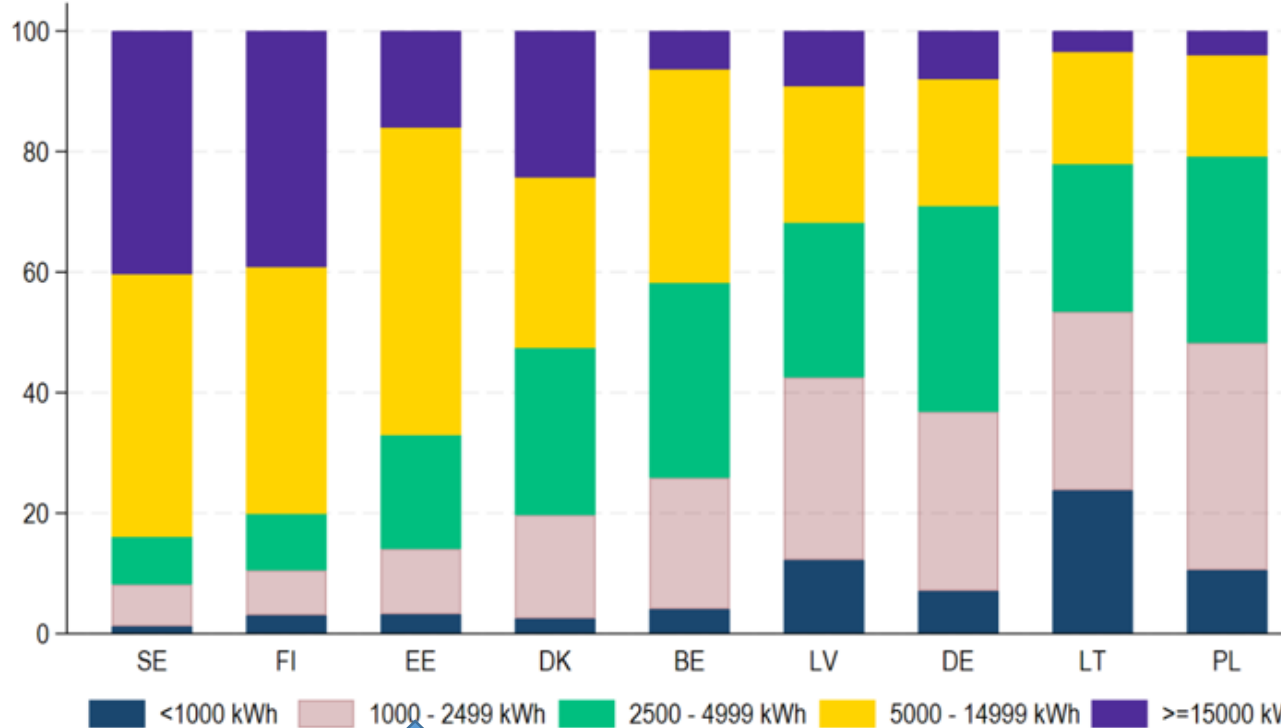
Soovitus 2: kaaluda elektriaktsiisi ja tasude diferentseerimist, et langetada lõpphinda teatud äritarbijate segmentides, kus tänane elektri ühikukulu ületab konkurenttettevõtjate oma naaberriikides.

Majapidamiste elektri hinnad Euroopa riikides 2024 II pa (euro senti/kWh)

spot börsihind maksud ja koormised

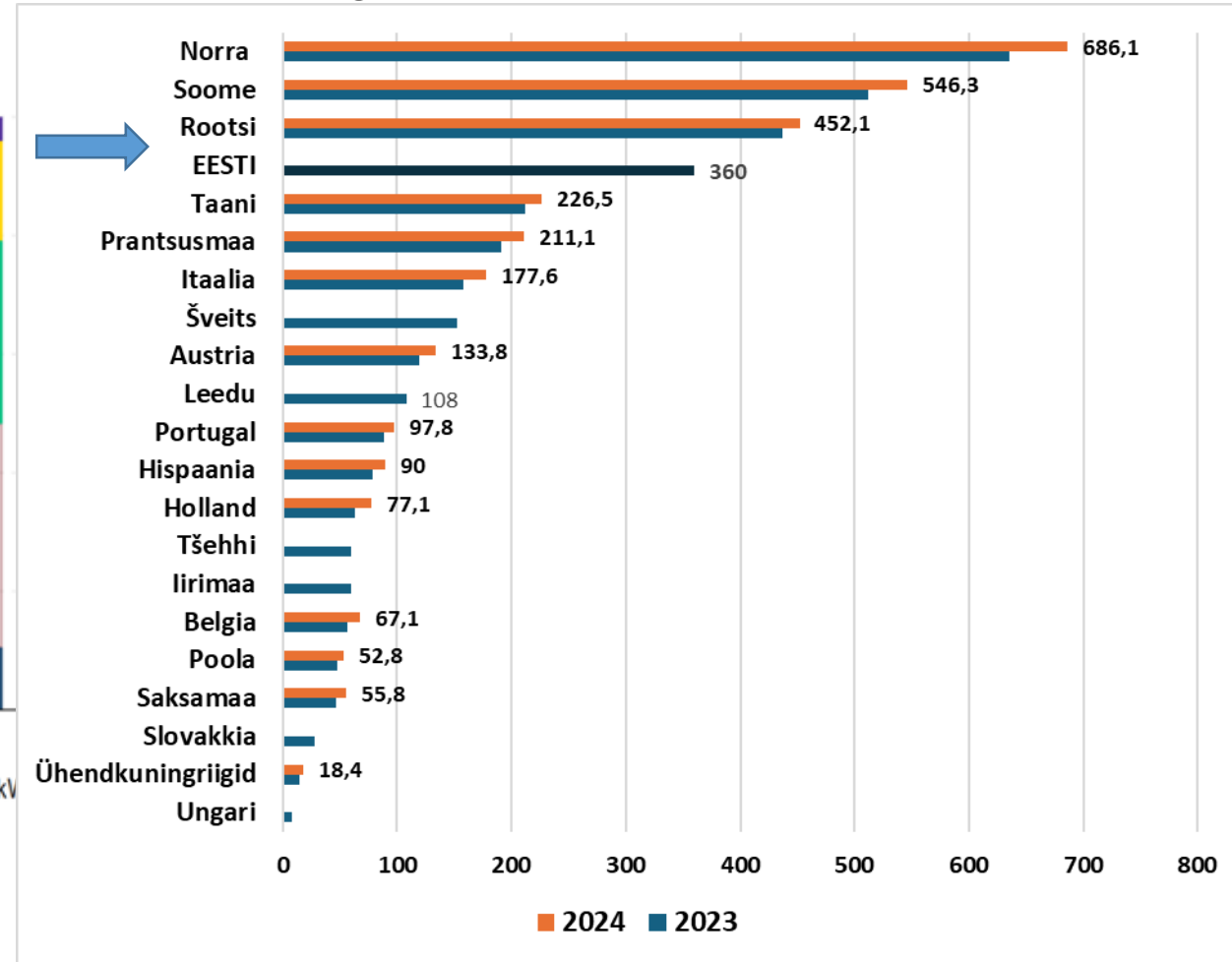
Eesti majapidamised on suured elektritarbijad ja soojuspumpade kasutajad

Majapidamiste elektritarbimine 2024 II pa
(kWh/aastas, osakaalud)

TAL
TECH

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

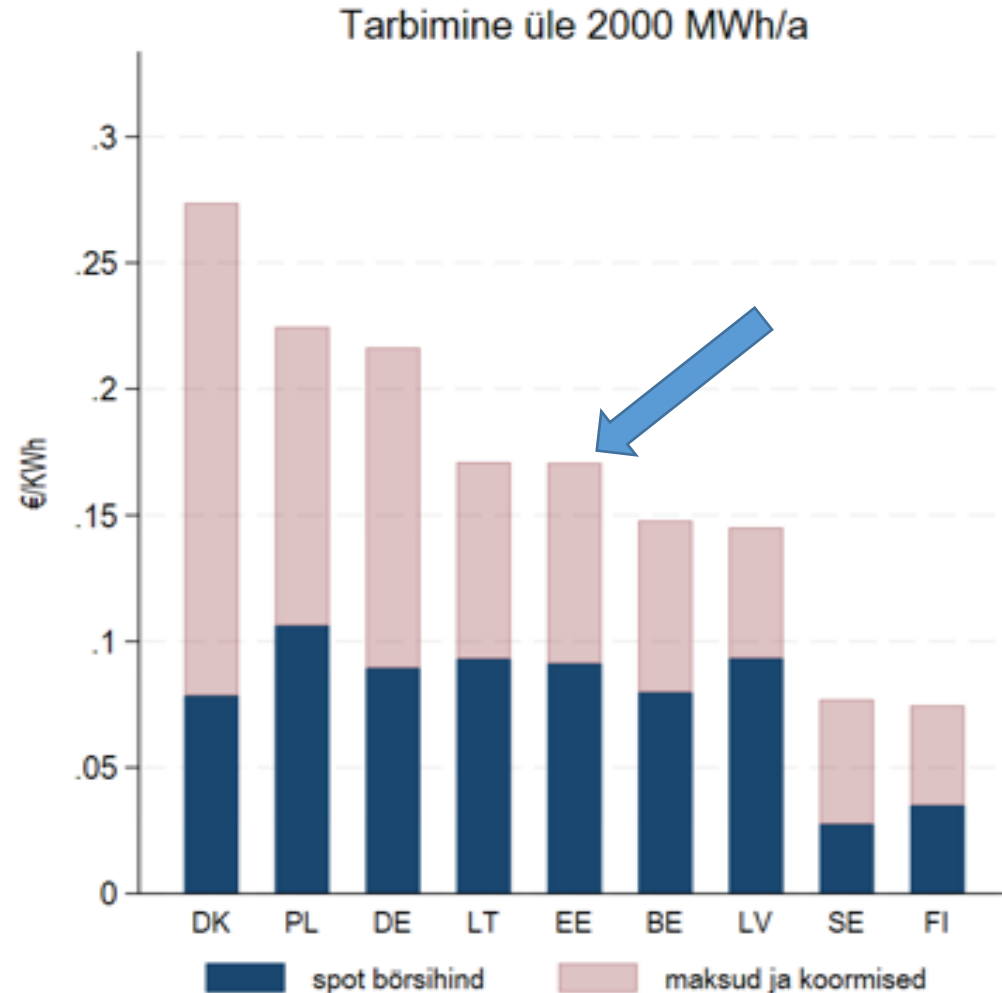
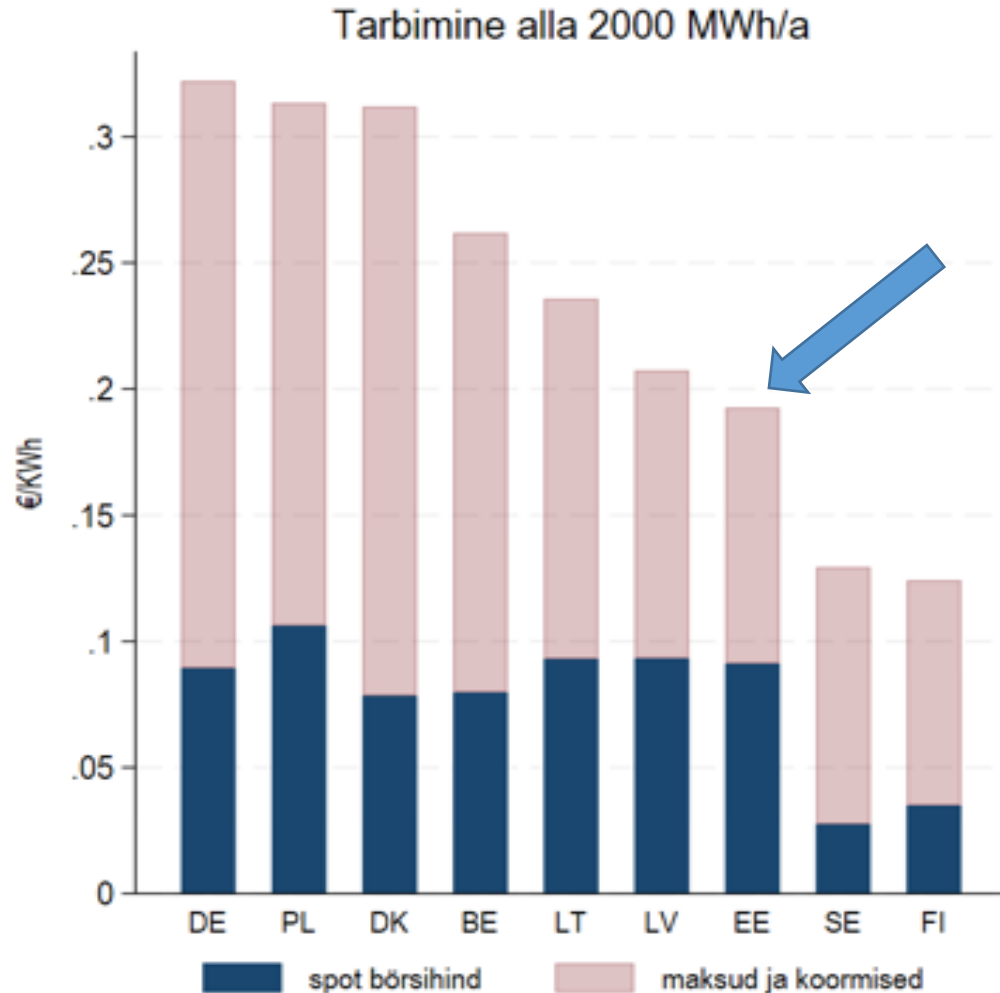

Soojuspumpade arv 1000 majapidamise
kohta 2023 ja 2024

Allikas: European Heat Pump Association.

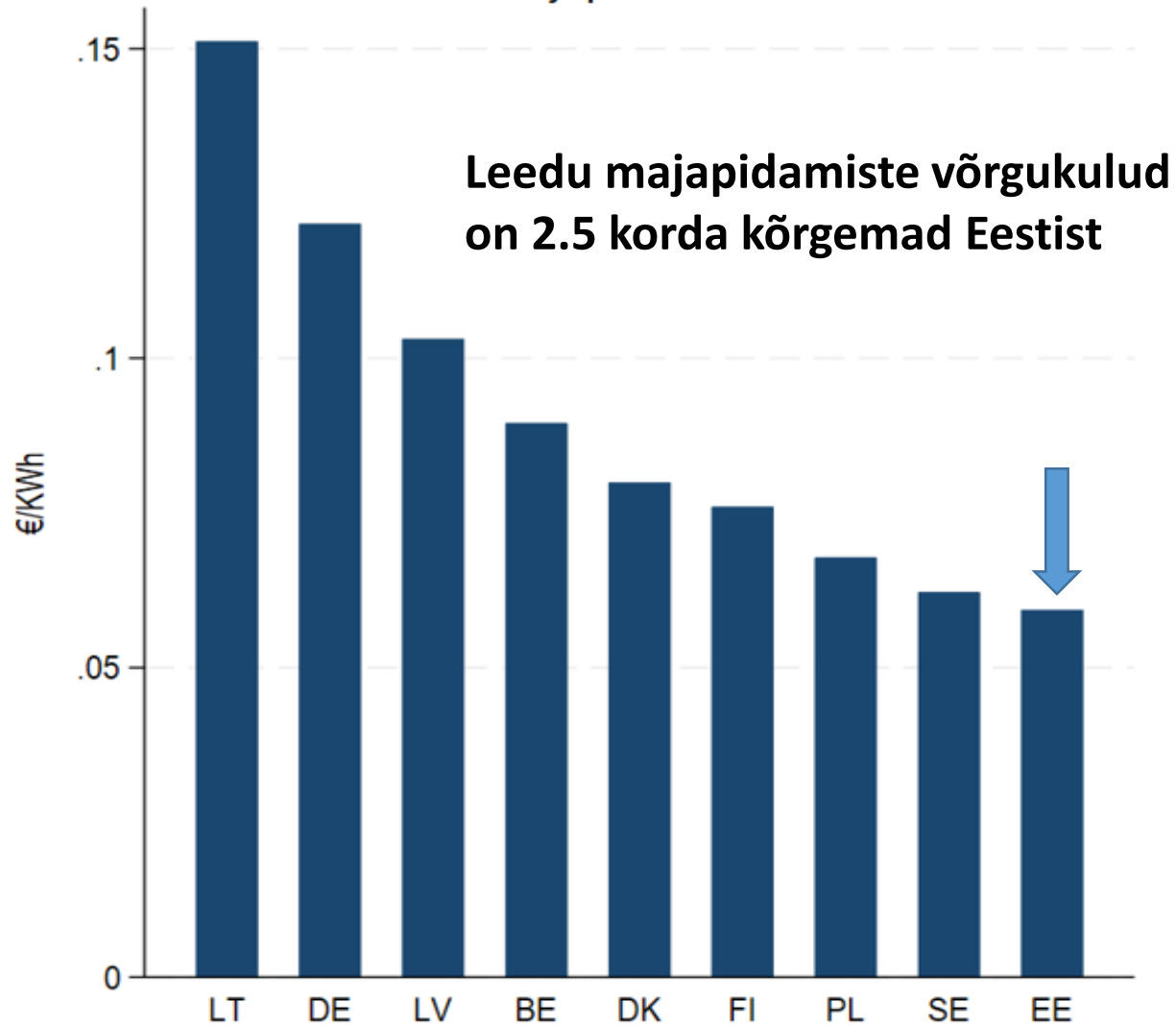
Mittemajapidamiste elektri hinnad Euroopa riikides 2024 II pa

(€/kWh)

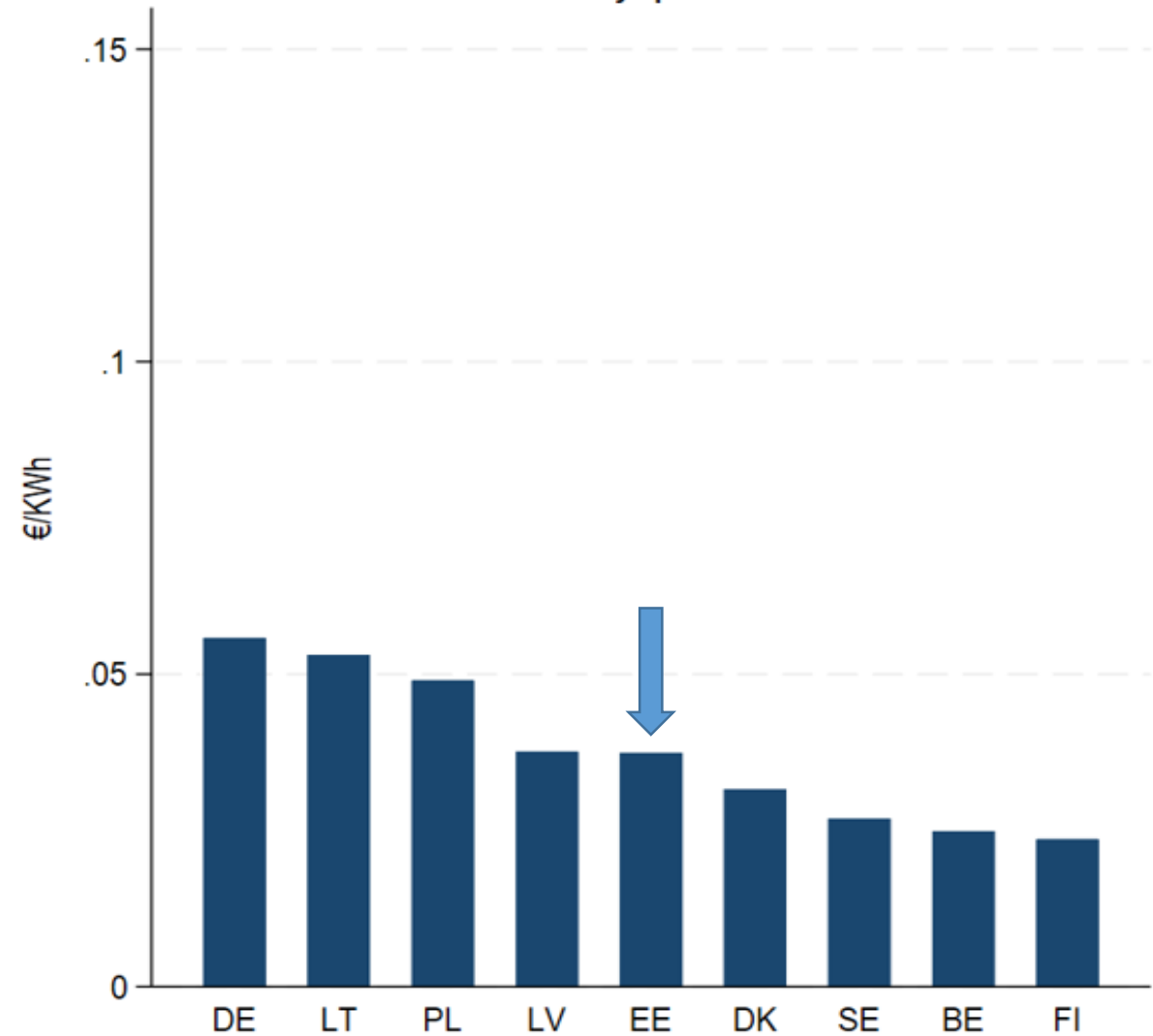

Võrguteenuste kulud 2024 II pa (€/kWh)

Majapidamised

Mitte-majapidamised

Taastuvenergeetika ruumiline paiknemine täpsemaks

- Eesti paikneb merelise ja mandrilise kliimavööndi piiril.
- Ida-Eesti eristub Lääne-Eesti ja Kesk-Euroopa tuulerežiimist ning see võimaldaks läbi ülekandevõimsuste pakkuda tuuleenergiat soodsa turuhinnaga.

Soovitus 3: kaaluda põhjaliku meteoroloogilise uuringu läbiviimist, eesmärgiga kaardistada tuulekiiruse hälbimised üle pika ajaperioodi Eesti eri piirkondades, või veelgi parem kõigis Balti riikides

Uuring aitaks planeerida taastuvenergia tootmisvõimsusi ja välisühendusi viisil, et minimeerida taastuvenergia mahtude kõikumisi ja puudujääke kriitilistel ajavahemikel.

Eeskuju: Deutscher Wetterdiensti koostatud analüüs, fookusega tuulevaiksetel ja päikesevaastel (*dunkelflaute*), kuid kõrge nõudlusega päevadel.

Soovitus 4: pöörata tähelepanu teadus- ja arendustegevusele ning investeeringutele efektiivsetesse juhitavatesse võimsustesse, mille CO2 heide on madal ja/või olemasoleva taristu ja ressursside kasutusmäär on optimaalne.

- Selliste lahendustena on välja pakutud soojuse ja elektri koostootmisjaamu, biogaasil töötavaid gaasielektrijaamu, energiasalvestina toimivaid pumphüdrolektrijaamu, vesiniku kütuseelemente ja kaugküttekatlamajade juurde rajatavaid soojusmahuteid.
- Seni, kuni nimetatud lahendused piisavat reservvõimsust ei paku, tuleb töökorras hoida põlevkivielektrijaamad.
- Eraldi vajab käsitlemist ka Eestisse tuumaenergia rajamise analüüs.

Fookuses:

**Elektrooniline side kui Eesti majanduse
konkurentsivõime tegur
(Martin Vallimäe, 2025)**

Soovitus 1: muuta sidetaristuga arvestamise kõikide ehitusprojektide (sh teede ja hoonete ehituse) normaalseks ja õigusaktidega kohustatud osaks.

- Riigil tuleb tagada, et sidest ei saaks projekteerides ja ehitades mööda vaadata ning et juba projekteerimisfaasis arvestataks side tulevikuvajadustega

- **Soovitus 2: Tõsta kohalike omavalitsuste ja maaomanike teadlikkust kaasaegse side valdkonnas, et vältida põhjendamatuid nõudeid sidevõrkude rajamisel ning soodustada majasiseste valguskaablivõrkude rajamist, mis suurendab valikuvõimalust ja aitab alandada püsiühenduse hinda.**
- KOV-il on õigus lubada rajada valguskaablivõrk paekivi peale (nt. täiendava kaitsemeetmega kasvõi tähistamine, sest valguskaabel ei ole ohtlik), mitte nõuda tavapärast 0,7–1,0 meetri sügavust, mis teeb paljudes piirkondades side rajamise nii kalliks, et ettevõtted ei suuda seda rajada ei ise ega ka koos riigiabiga.
- Näiteks üks maailma parima valguskaabli katvusega riik ***Rootsi lubab valguskaabli freesida teede servadesse, milleks kasutatakse põhivedukina tavalist põllumajandustraktorit.***
- Ei teata, et kortermajade või äripindade omanikel on võimalik rajada oma majasisene valguskaablivõrk, mis võimaldaks elanikel ja ettevõtetel valida teenusepakkujate vahel ning suruda nii alla ka püsiühenduse hindasid.

- **Soovitus 3: Suurendada ebaausa turukäitumise korral elektroonilise side seaduse alusel kohalduvaid trahvisummasid ning tugevdada turujärelevalve võimekust fikseeritud internetiühenduste osas, et tõhustada konkurentsi fikseeritud sideühenduste turul.**

Fookuses:

**Põllumajandussektori konkurentsivõime rahvusvahelistes
väärtusahelates**

**(Rando Värnik, Olga Aleksandrova, Jüri Lillemets, Katrin
Lemsalu, Kristina Hiir ja Taavi Kiisk, 2025; Erik Terk, 2025)**

Soovitus 1: toidujulgeoleku tagamiseks toetada isevarustatust (olulisemates kaubagruppides):

1) hoolitseda, et sisenditele oleks sisemaised alternatiive

(nt väetiste puhul biojäätmetest toodetud kompost või biogaasi tootmise käigus tekkiv digestaat)

2) kindlustada, et Eestis leiduks võimalusi põllumajandusliku toorme töötlemiseks lõpptoodeteks (eriti oluline kiiresti riknevate saaduste nagu piim ja liha puhul)

Toidujulgeolek

- Eestis isevarustusatus kahes kaubagrupid: piim ja teravili.
- Toidu kättesaadavus on probleemne kriisilukordades, kui piiriülesed tarneahelad on katkestatud või häiritud, eriti Eesti, teiste Baltimade ja Soome puhul. Neid võib piiratud ühenduste tõttu käsitleda kui saari.
- Varumine aitab üle elada lühiajalisi tõrkeid, aga pikemateks häiringuteks on vaja kindlustada, et siinsed tootjad on valmis vajadusel kasvanud sisemaist nõudlust rahuldama.
- Tänu Eesti soodsatele agrokliimaatilistele tingimustele on eeldused selleks olemas. Vaja on hoolitseda selle eest, et oleks jätkuvalt inimesi, kes on valmis toidu tootmisega tegelema.

Ringbiomajandus

- Ringbiomajanduslike põhimõtete rakendamine aitab Eesti põllumajandus- ja toidutootmise potentsiaali paremini realiseerida.
- Näiteks sõnniku kui piimatootmise kõrvalsaaduse väärimine biogaasina on väga oluline – hoolimata biogaasi tootmise madalamast tasuvusest.
- Mitmekesistatud segatootmisettevõtted (teravili, piim ja biogaas) pälvivad potentsiaalselt suurema investorite huvi ja paraneb tootjate ligipääs kapitalile.
- Edasi on võimalik tööstussümbiooside teke, kus on seotud teravilja- ja piimatootmine, biogaas ja piimatöötlemine, kui lahendatakse probleemid jäätmekäitluse ja kõrvalsaadustega.

Soovitus 2: Toetada tööstussümbioose ja ringmajandust, et soodustada põllumajandus- ja toidutootmise kõrvalsaaduste väärimist biogaasiks või muul viisil

Toetuste killustatus

- Väikeriikide olemuslik eelis on paindlikkus. Seetõttu ei tohiks regulatiivne raamistik seda asjata piirata.
- Seetõttu tuleks riigil vähendada sekkumist põllumajandus- ja toidutootmise ettevõtete tegevusse ja teha seda sihitumalt.
- Paljude ja spetsiifiliste sekkumis- ja toetusmeetmete asemel oleks abi väiksemast hulgast ja paindlikemast meetmetest.
- Taaskord tuleks lähtuda seejuures põhimõttest, et Eesti (põllumajandus)tootjad oleksid teiste ELi liikmesriikide omadega samal tasemel

Soovitus 3: vähendada toetuste killustatust

Fookuses:
Ettevõtete omakapitali rahastamine
(Mari Pärnamäe, 2025)

Soovitus 1: riigil edendada olulise ankurinvestorina piiriüleseid fondifondide algatusi, kaasates lisaks Baltikumile Põhjamaid.

- Riskikapitalifondide vaates on Eesti liiga väike tagamaks piisav investeerimisvõimaluste voog ning laiem investorite huvi

Eksperdikogu soovitused 2025

Eksperdikogu soovitused

Üldine tähelepanek:

- **Riigikogu (Euroopa Liidu asjade komisjon) peaks kujundama seisukoha selle kohta, millist käitumisjoont peaks Euroopa Liit järgima olukorras, kus USA kaubanduspoliitikat iseloomustavad USA president Donald Trumpi poolt kehtestatud tollimaksud ja nendega seotud määramatus.**

Soovitused seoses Eesti elektrituruga:

- **Soovitus 1: Planeerida mittejuhitava taastuvelektri osakaalu Eestis vahemikku 60–80% kogutarbimisest, võttes arvesse tarbijate, tootjate ja energiasüsteemi kulusid ning kaasnevaid kasusid.**
- **Soovitus 2: Kaaluda elektriaktsiisi ja tasude diferentseerimist eesmärgiga langetada elektrienergia lõpphinda nende äritarbijate segmentides, kelle elektri ühikukulu ületab naaberriikide konkurenttettevõtjate taset.**
- **Soovitus 3: Kaaluda põhjaliku meteoroloogilise uuringu läbiviimist, et kaardistada tuulekiiruse pikaajalised hälbed Eesti eri piirkondades, või veelgi parem kõigis Balti riikides.**
- **Soovitus 4: Pöörata tähelepanu teadus- ja arendustegevusele ning investeeringutele efektiivsetesse juhitavatesse elektritootmisvõimsustesse, mille CO₂-heide on madal ja/või mis võimaldavad olemasoleva taristu ning ressursside optimaalset kasutamist.**

Eksperdikogu soovitused

Soovitused seoses sideteenustega:

- **Soovitus 1:** Muuta sidetaristuga arvestamise kõikide ehitusprojektide, sealhulgas teede ja hoonete ehituse, tavapäraseks ja õigusaktidega kohustatud osaks.
- **Soovitus 2:** Tõsta kohalike omavalitsuste ja maaomanike teadlikkust kaasaegse side valdkonnas, et vältida põhjendamatuid nõudeid sidevõrkude rajamisel ning soodustada majasiseste valguskaablivõrkude rajamist, mis suurendab valikuvõimalust ja aitab alandada püsiühenduse hinda.
- **Soovitus 3:** Suurendada ebaausa turukäitumise korral elektroonilise side seaduse alusel kohalduvaid trahvisummasid ning tugevdada turujärelevalve võimekust fikseeritud internetiühenduste osas, et tõhustada konkurentsi fikseeritud sideühenduste turul.

Eksperdikogu soovitused

Soovitused seoses põllumajandusega:

- **Soovitus 1:** Toidujulgeoleku tagamiseks toetada isevarustatust (olulisemates kaubagruppides), hoolitsedes, et sisenditele oleks sisemaised alternatiive, ning kindlustades, et Eestis leiduks võimalusi põllumajandusliku toorme töötlemiseks lõpptoodeteks.
- **Soovitus 2:** Toetada tööstussümbioose ja ringmajandust, et soodustada põllumajandus- ja toidutootmise kõrvalsaaduste väärimdamist biogaasiks või muul viisil.
- **Soovitus 3:** Vähendada toetuste killustatust.

Soovitused seoses ettevõtete rahastamisega:

- **Soovitus 1:** Soovitame riigil edendada olulise ankurinvestorina piiriüleseid fondifondide algatusi, kaasates lisaks Baltikumile Põhjamaid.

Täna tähelepanu eest!